

HOFFMANN ZSUZSANNA

A *SENATUS* PLAUTUSNÁL

Plautus darabjainak mintái köztudottan abban az időben keletkeztek, amikor a görög világban a makedón hegemonia és Nagy Sándor hódításai nagyméretű változásokat idéztek elő¹. Plautus a korabeli társadalmi viszonyok miatt² az általa átvett darabok eredeti cselekményét és szereplőit megtartotta, viszont ezt az idegen keretet aktuális római utalásokkal töltötte meg, ezzel közelebb vitte nézőihez.

Komédiáiban gyakran olvashatjuk a római politikai, hadi, jogi társadalmi élet számos jelenségének említését. A speciálisan római intézmények emlegetése egyértelművé teszi, hogy a görög környezet ellenére is római viszonyokról van szó. Plautusnak több darabjában találkozhatunk egy sajátosan római intézménnyel, a *senatus*-szal, mégpedig parodikus összefüggésben. Természetesen nem minden *senatus*-említés komikus célzatú.

Idézzük fel a továbbiakban néhány gondolattal a *senatus* szerepét, amely még inkább kiemeli a plautusi említések sajátos voltát.

A *senatus* közismerten sajátosan római hivatali testület, tagjai elsősorban a *nobiles* soraiból kerültek ki. Formailag a *magistratusok* tanácsadó testületeként működött. Összetételéből következően a köztársaság legbefolyásosabb intézménye, egyben a *nobilitas* fellegvára. A *curulisi* méltóságok viselői, hivataluk lejártával élethossziglan a *senatus* tagjai lettek. A *senatusi* névjegyzékben a tagok rangjuknak megfelelő sorrendben szerepeltek, és ugyanebben a sorrendben szólaltak fel a gyűlést összehívó *consul*, *dictator*, *praetor*, idővel esetleg a *tribunus plebis* beszámolójának vitájában. A testület határozatait – *senatus consulta* – szavazás útján hozta. Gyakorlatilag a *senatus* jogkörébe tartozott a döntés meghozatala háború és béke kérdésében, a rendkívüli hatalommal való felruházás ügye, a belpolitika, illetve a pénzügyek irányítása.

A *senatus* mint római hivatali testület hatáskörének, feladatainak, szerepének rövid vázolója után vizsgáljunk meg néhányat a plautusi említések közül.

¹ Az újkomédia Görögországban i.e. 350-250. között virágzott, témáit főként a magánéletből merítette; ezek a motívumok – amelyek a nézőket megnevettették – Plautus társadalmi mondanivalójának a kifejezésére is megfeleltek. Lásd D. KONSTAN: *Roman Comedy*. Cornell Univ. Press London 1983, 21-22.

² A római átvétel időszakáról lásd D. KONSTAN: i.m. 23. A korabeli színházi életéről és színpadi viszonyokról H. SANDBACH: *The Comic Theatre of Greece and Rome*. New York 1977, 68-69, 107; vö. még W. BEARE: *Roman Stage*. London 1968³, 162 skk.; lásd még G. DUCKWORTH: *The Nature of Roman Comedy*. Princeton 1952.

Miles gloriosus 592-595 *Periplectomenus senex*:

Redeo in senatum rusum. nam Palaestrio

Domi nunc apud mest, Sceledrus nunc autemst foris:

Frequens senatus poterit nunc haberier.

Ibo intro: ne dum absum † multae sortitae fiat.

Cicero is gyakran említi a *frequens senatus* kapcsolatot, amikor kérdéses, vitás ügyről van szó, avagy esetleg ezzel is a saját szerepének fontosságát kívánja hangsúlyozni.³ Az idézett részletben azonban nem jelentősebb oka van a *senatus* összehívásának, mint az arról való „hivatalos testületi” tanácskozás, hogy hogyan szedjék rá Sceledrust, a rabszolgát. Az öreg azért is siet, nehogy esetleg a szavazást távollétében tartsák meg, így ő egy ilyen fontos döntésből kimaradjon. Utalás történik a szavazás útján hozott *senatus consulta*-ra is, pontosabban ennek kifigurázása az a körülmény, hogy ilyen közönséges, ostoba ügy kapcsán kerül említésre, illetőleg lesz *senatusi* ülés tárgya.

Casina 536-537:

*Sed eccum egreditur senati columen⁴, praesidium popli,
meus vicinus, meo viro qui liberum praehibet locum.*

Egy asszony mint a *senatus* oszlopát, erősségét, védelmezőjét említi szomszédját, aki ezt a megtisztelő címet azzal érdemelte ki, hogy segít rászedni Lysidamust, illetve a hasonló esetekben mindig biztonsággal lehet számítani rá.

Epidicus 159-162: *Epidicus servus*:

Ite intro: ego de re argentaria

Iam senatum convocabo in corde consiliarium,

Quoi potissimum indicatur bellum, unde argentum auferam.

Epidice, vide quid agas⁵: ita res subito haec obiectast tibi.

A rabszolga által egybehívott *senatus*nak a szolgálja saját terveit kell megvitatnia, illetőleg elfogadnia. Ez egyben utalás a *senatus*nak azon jogkörére, miszerint ez a testület illetékes a háború és a béke kérdésében való döntés meghozatalára, valamint hatáskörébe tartozik a pénzügyek irányítása is. Esetünkben a *senatus*nak hadüzenetről kell határoznia, sőt gondoskodnia kell a hadviselés költségeiről is. Nyilvánvaló tehát, hogy Plautus célja a *senatus*nak mint testületnek, ill. különböző jogköreinek a kifigurázása lehetett a „rabszolga-*senatus*”⁶ összehívásával.

A *Mostellaria* c. darabban szintén a rabszolga Tranio az, aki a *senatus*ra hivatkozik (688-690):

Eugae optume eccum aedium dominus foras

Simo progreditur intus huc concessero,

Dum mihi senatum consili⁷ in cor convoco.

³ Vö. Pl. Cic. *Ad Att.* IX 17, 1; *ad fam.* X 12, 3; X 13, 1; *ad Quint.* II 1, 1; II 11, 2; *Verr.* V 14; *Sest.* 72.

⁴ Vö.: *Epid.* 189: *Iam ego me convortam in hirundinem atque eorum exugebo sanguinem senati qui colument.* Vö.: Cic. *Sest.* 19: *Te imaginem antiquitatis, columen rei publicae diceres intueri;* *Phil.* XIII 26: *in quibus (castris est) ... columen amicorum Antoni, Cotyla Varius;* később Horatius Maecenast *praesidium*nak nevezi, ill. *columen rerum*nak. (C. I 1, 2; II 17, 4).

⁵ Rabszolga szerepének kiemeléséhez vö.: *videant consules ne quid res publica detrimenti capiat.*

⁶ Vö.: *Epid.* 189. *Asin.* 871.

⁷ A *consilium*ról összefüggően lásd J. HELLEGOUARCH: *Le vocabulaire latin des relations et des partis politiques sous la république.* Paris 1963. 254-256.

Ugyancsak egy rabszolga terveit kell megvitatni, kifőzni a *Mostellaria* c. darab egy másik részletében említett *senatus*nak. 1049-1052:

Eaque eduxi omnem legionem, et maris et feminas.

Postquam opsidione in tutum eduxi manipularis meos,

Capio consilium, ut senatum congerronum convocem.

Quoniam convocavi, atque illi me ex senatu segregant.

A rabszolga saját magáról úgy beszél, mint egy hadvezérről, ebben a minőségben a *senatus*t is ő maga hívja össze. Felvonultatja egész *legió*ját, döntést akar hozatni a háború kérdésében, valójában a saját hadműveleteinek a kiterveléséről lenne szó. Gúnyos értelmű a segítőtársainak *legio* elnevezése is.

A *senatus*nak mint speciálisan római hivatalos testületnek a kigúnyolása, ill. hatáskörének és különböző funkcióinak komikus összefüggésben való említése egyértelműen a komédiaíró bíráló, parodizáló szándékára vall, azáltal, hogy efféle banális ügyek miatt kell összeülnie és döntést hoznia a tekintélyes államtanácsnak. Parodikus oldalvágás történik egyben a *senatus* összetételére is, amely egy arisztokratákból álló testület, ellenben az, amit a rabszolga hív össze, egészen más, ennek tagjai a *congerrones*, azaz rabszolgotársai és ivócimborái.⁸

A Plautus-darabokból idézett néhány részlettel illusztrálni kívántuk egy sajátosan római hivatali testület, a *senatus* plautusi említését, a szerző parodizáló, illetőleg olykor bíráló szándékát a komikus beállításokkal.

HOFFMANN ZSUZSANNA

DER SENATUS BEI PLAUTUS

Die Analyse knüpft sich zu den früheren Studien der Verf., in denen sie die parodistischen bzw. kritischen Äußerungen des Plautus gegen den damaligen römischen Verhältnisse behandelte. Die Benennung *senatus* bzw. die Verhandlungen im Senat wurden von den Sklaven im banalen Zusammenhang oder eben für arglistige Konspiration benützt; manche Stelle sind sogar als Kritik der Handlungsweise des römischen Senats aufzufassen: ähnliches liest man z.B. in den Redefragmenten von Cato.

⁸ A szolga által egybehívott *senatus* tagjai a *congerrones* (vö. *congero* 3), amely egyszermind a társulat gyülelésszerűségére is utalhat. Lehet ez a *patres et conscripti* paródiája is, amely a *senatusi* testület hivatalos megszólítása volt, lásd Cicero beszédeiben, amelyekben szintén utal a *senatus* összetételére is.